

СТАНОВИЩЕ

от проф. Калин Стойнев Порожанов д.н., ЮЗУ „Неофит Рилски” – Благоевград, научно направление Стара история, в професионално направление 2.2 История и археология

върху научните трудове за участие в конкурс за заемане на академичната длъжност доцент, по професионално направление 2.2 История и археология (египтология), департамент *Средиземноморски и Източни изследвания* на НБУ, обявен в ДВ бр. 55/19.07.2016 г., с кандидат гл. ас. д-р **Емил Митков Бузов** от същия департамент

I. Изследователска дейност и резултати

1. Оценка на монографичния труд. Единственият кандидат гл. ас. д-р **Емил Митков Бузов** се явява на конкурса с монографичния си труд *Сред богове и пирамиди. Всекидневният живот в Древен Египет*. София, 2016, 504 с. ISBN 978-619-152-768-7

Във **Въведението** се изтъква, че темата е важна, защото е свързана с бита и дейността на хората в Древен Египет. Авторът посочва изворите си, които включват всички текстови свидетелства и резултатите на археологията. Хронологията обхваща времето на Старото, Средното и Новото царство. Тези три периода авторът нарича с общо име *Класически Египет* като се аргументира с факта, че до голяма степен светогледът на египтяните през тези 2 хилядолетия е един и същ.

Списък на илюстрациите.

Хронологическа таблица стои добре в началото, защото дава ясна представа за хронологията.

Географски особености е нужен параграф, в който се представят спецификите на природата. Те са свързани с река Нил, пустините на запад и изток, Средиземно море и Нубия. Тези природни дадености обуславят основните поминъци.

Извори е параграф, в който се представят накратко отделните видове източници. Правилно на първо място са поставени вътрешните (египетски), които са домашни и външните писмени извори каквито са античните автори и Библията. Представена е важноста и на археологическите извори.

I част Човек

1. Древноегипетската представа за човека ни отправя към концепцията за създаването на човека. Светът се описва като акт на твореца, при който всичко е

сътворено от неговото тяло, а човек е подобие на твореца. Като такива хората ежедневно пресътворяват света, тоест те са творение, но са и творци. Социалното положение на египтянина зависи от неговите лични качества. При това всички египтяни са равни помежду си и **в обществото липсват касти**. Това е една **много важна специфика** на египетското общество. Друга **важна специфика** е, че владетелят е възприеман като живо божество.

2.Ролята на семейството. То е нуклеарно, състоящо се от мъж, жена и техните деца. Мъжът и жената са равностойни като мъжът работи и печели за изхранването навън, а жената – въщи. Отглеждането и възпитанието на децата е уредено от традицията и правилото е те да следват пътя на своите родители. Многоженство се документира, но то е изключение от правилото и се отнася предимно за царе и висши длъжностни лица.

3.Празници и забавления. Разгледани са многобройни музикални инструменти, танци, игри, борби, лов и риболов.

4.Египетската трапеза е богата на много видове хляб (от ечемик и лимец), зеленчуци и плодове, меса от различни животни с преобладаване на птиците, риби, бира и вино.

5.Облекло. Съобразено е с климата, но и с ритуалите. Основният материал е платно от лен, което се ползва за препаски, но и за връхни покривала. Дрехите се перат в перачници, но и въщи. Носят се сандали и перуки. Накитите включват обеци, гривни, амулети. Правят се и се използват огледала и парфюми.

6.Хигиена и медицина. Правилото, което се извлича от изворите е, че се бръснат главите, но при жреците – и телата. Къпането може да е няколко пъти на ден. Използва се сапун. Медицината е на най-високото за своето време равнище. Лечението се извършва от лекари, които ползват специални лекарски книги, но се използват и заклинания. Лекуват се причините, а не последиците на заболяването. Познанията за човешката анатомия са свършени.

7.Професии и занаяти. Важен е изводът, че най-често **синът наследява професията на бащата и това е един сигурен фактор стабилизиращ стопанството и обществото**. Обработва се дърво (акация, смокиня, палма, върба, кедър от Ливан и абанос от Етиопия). Добиват се и се обработват камъни – варовик, розов гранит, пясъчник, базалт и алабастър. Силно развити са металодобивът и металообработката на мед, олово и злато, внасят се калай и сребро. Стъкло е познато още в Преддинастичния период. Направата на керамика също е на висота. Като особено важна се отбелязва **професията на писаря**. При разглеждането на египетската армия са важни два

извода. Единият е, че **редовната войска се състои само от египтяни, а наемната – от чужденци**. Другият е, че **армията е „амфибия”** тъй като е качена на кораби, тоест **тя представлява боен флот**, а когато слиза **на брега става пехота**. Основни оръжия са копия, лъкове и стрели, медни брадви, ками, щитове; мечове и бойни колесници през Новото царство.

8. *Смъртта в Древен Египет*. Разглежда се мумифицирането като път към живот отвъд и направата на гробници като място, в което душата може да се завръща.

II част Общество

1. *Градове и домове*. Домовете се строят от дърво, кирпич и камък – на 1, 2 и 3 етажа. Огромна част от населението живее в села; градовете не са много и се представят от столицата – *царският град*, областните центрове, според броя на номите, крепости по границите и „пирамидални” градове, градени при строежа на пирамидите.

2. *Столицата и царският дворец*. За 2 хилядолетия столиците последователно са: Белите стени (по-късно Мемфис), Хераклеопол, Тива, Ита-тауи (в района на Мемфис), пак Тива, Амарна, Пер-Рамзес. Дворецът се състои от тронна зала; покои на владетелското семейство; харем, който включва жените и наложниците на фараона, множество танцьорки и певци; блок, в който живее обслужващият персонал; сервизни и складови помещения. **Важно е наблюдението, че освен в столицата царят притежава дворци или резиденции из страната.**

3. *Обща представа за храма и жречеството*. Авторът аргументира изключителната роля на храмовете и жреците в Египет. На първо място е представата, че храмът е обиталище на бога, модел на страната и света, остров на реда в океана от хаос. На второ – е важността на ритуалите, чрез които се приобщава отвъдното към актуалния предметен свят. На трето – като средище на местната администрация, където се натрупва огромно имущество. На четвърто – той е *дом на живота*, където се обучават писари, създават се и се преписват книги.

4. *Дом за вечността*. Като важна **специфика на египетското общество** д-р Бузов изтъква факта, че **всички имат право да строят свои гробници** приживе. Съгласно египетското религиозно мислене и светоглед гробниците имат предназначението да гарантират „пребиваването” отвъд и да представят живота на покойника. Поради това те се строят с подземна и надземна част. Те имат своя гробен инвентар и украса, свързани с „пребиваването” и миналия живот. Гробници се изграждат като мастаби, като скални или шахтови гробници.

5. *Корабоплаване и транспорт*. Целият живот на обществото е свързан не само с разлива на реката, но и с жизнено важни плавания по и срещу течението. Египтяните

плават и в Средиземно, и Червено море. Д-р Бузов **много често демонстрира особеностите на многобройните видове плавателни съдове и опитността на египтяните в корабостроенето и навигацията.** Корабите и лодките нямат кил, плоскодънни са и дъските на корпуса се „съшиват“ с цапфи. За плаване по море вместо кил египтяните прилагат изобретението „лъжица“ в долната средна част на корпуса като допълнително увеличават мореходността с опъване на кабел между носа и кърмата. Корабите имат 1 мачта и 1 платно, гребци на двата борда и 1 или 2 кърмови рулеви гребла за управление. Скъпият вносен ливански кедър се използва само за царските ладии. Другите кораби се строят от местните дървета най-вече акация, но и бор, и кипарис.

6.Икономика и социални отношения. **Отличителна черта на египетската икономика, както доказва д-р Бузов е, че обработваемата земя е с планирани данъци, които са съобразени с плодovitостта на годината.** Собствеността е държавна, царска, храмова и частна. На практика държавната се покрива с царската – тя е и най-голяма. Тук има **друга специфика отчетена от автора, която се отнася до служебната държавна собственост, която е на длъжността, а не на човека, който я заема.** Храмовата – нараства през хилядолетията. Храмовото стопанство представлява храмът с прикрепените към него земи, хора и добитък. Частната – съществува, но делът ѝ активно се увеличава от Новото царство.

Чрез изворите авторът аргументира, че социалното устройство се състои от 3 прослойки. Първата е елитът – цар и висши длъжности на управители, пълководци, жреци. Втората – жреци; писари; средни чиновници; офицери; занаятчии; богати пастири и земевладелци. Третата – нисши жреци; обикновени войни; дребни земевладелци и животновъди; роби. Особено важни са **работните изводи за робството в Египет, с което то се отличава в останалия Древен свят. Египтяните не могат да бъдат заробвани от сънародници. Робите са само чужденци и са преди всичко жени, които са домашни слуги.**

Авторът с вещина разглежда изворите за търговията. Неговите изводи са, че икономиката формално не познава парите, но на пазара има различни мерни единици като напр. кош зърно, определени тегла мед и сребро, които играят ролята на пари. Най-сигурна в това отношение е **мерната единица 1 дебен, който е от 91 г мед.** Но, той е виртуален и не е веществена пара! Така **икономиката се оказва смесена – между бартерна и парична.** Същинските частни търговци се появяват в Новото царство.

7.Законодателство и право. Д-р Бузов отчита факта, че няма директно запазени писани закони в Египет от III и II хил. Но опирайки се на косвени изворови данни той

аргументира, че са функционирали писани закони. Именно с тях той свързва държавно назначените съдии в институцията *кенбет* докато в *джаджат* (съвет на старейшините) се занимават с обичайното право.

Заклучение. Резюмира се, че **ценностната система** на египетското общество се **формира в Старото царство, възстановява се през Средното, а по времето на Новото се придържа към идеологията на Старото и Средното царства.**

Бележки. Показалец. Съкращения. Основна литература.

След казаното до тук ще добавя, че цялата книга е наситена с **египетски текстове, преведени на български**, които заедно с **многобройните илюстрации** онагледяват и отлично аргументират излаганите от автора тези. Демонстрира се изключително висок професионализъм. Разказът и поясненията са на достъпен език. Прави впечатление, че целият текст, макар и наченат като **учебно помагало** за студенти по египтология, при завършването си се оказва и **сериозно научно изследване. Приносите в него са болдирани в текста на Становището** ми и не е нужно да бъдат повтаряни тук.

Препоръки и бележки:

-При анализа за парите е добре да се отчитат до- и немонетните форми на пари в Древността. Напр. 1 меден талант е ок. 26 кг, 1 сребърен талант – към 30 кг и т.н.

-Текстът да се изчисти от технически, граматични и правописни грешки.

-Защо накрая литературата е Основна, а не Използвана?

2.Оценка на приносите в останалите приложени публикации, направени след назначаването на академичната длъжност „гл.асистент“.

След 2010 г., когато става гл. ас., д-р Е. Бузов има следните публикации: 2 монографии, 1 учебно помагала и 7 статии. Те са своеобразен принос – стъпала при изграждането на настоящата монография.

В Заклучение, оценявам най-високо предложения за хабилитация монографичен труд *Сред богове и пирамиди. Всекидневният живот в Древен Египет.* на гл. ас. д-р **Емил Митков Бузов**, давам **положителна оценка** и гласувам с **ДА** за **допускането му до избор за доцент** от академичния съвет.

Дата: 10.12.2016

Подпис:

